

VZPOMEŇTE MALÝCH HRANIČÁŘŮ! NÁROD, NĚMCI A ČESKÉ MENŠINY V MYŠLENÍ A POLITICE KARLA KRAMÁŘE

MATĚJ SPURNÝ, Praha

Karel Kramář byl předsedou československé vlády necelých osm měsíců, od listopadu 1918 do července 1919, tedy kratší dobu než například Vlastimil Tusar, který jej v této funkci vystřídal. Přesto tušíme, že Kramářův vliv na utváření politické kultury první československé republiky je jaksi význačný. Otázka, jakým způsobem Kramář skutečně ovlivňoval běh událostí, je ale již daleko méně zřejmá než u postav jako byli Masaryk, Beneš či Švehla. Zda se na Kramáře dívat spíše jako na Masarykova spolupojovníka, který se později vydal trochu odlišnými cestami, především jako na formálního vůdce domácího odboje za první války, jako na Benešova protivníka při formování československé zahraniční politiky nebo zda ho vnímat jako zavlitého obhájce slovenské sounáležitosti, to v této krátké studii nemůžeme zodpovědět. Na co se však odpovědět pokusíme, to je Kramářův vztah k národu, nacionalismu, k Němcům, k českým menšinám v pohraničí a k otázkám, které tyto menšiny obzvláště tížily – tedy jazykové a školské problematice. Protože Kramář není autorem žádného výraznějšího spisu, který by se zabýval přímo česko-německou nebo menšinovou problematikou v Československu, musí nám jako základní zdroj posloužit jeho korespondence, projevy a články především z dvacátých let.

Karel Kramář je jako člověk i jako politik ztělesněním emocionality. Jeho intenzivní citové prožívání dosahuje svých vrcholných podob právě v souvislosti s láskou k národu, která se mnohdy stávala hlavním hybatelem jeho politického jednání. Ponoří-li se člověk do studia článků a projevů tohoto muže, musí mu být velmi brzy zřejmé, že pro něj vztah k národu nebyl vítanou politickou zbraní, kterou by vytahoval, když mu slibovala zaručený úspěch. Kramář byl v této otázce – obzvláště v posledních dvou desetiletích života, tedy po první světové válce – velmi konzistentní a svůj nacionalismus nazýval idealismem či dokonce vírou. „Pro nás zůstane národní stát vyznáním víry, s kterým stojíme a padáme“,¹ prohlásil Kramář během svého

projevu o nacionalismu v Brně. Podle tohoto muže spočívaly mnohé problémy jeho doby v tom, že si zdaleka všichni lidé nebyli „vědomi hlubokého, ethického významu idealistického nacionalismu pro veškeren život národa, že neujasnili jsme si, že v nacionalismu soustřeďovalo se všecko snažení národa: nejen politické, kulturní, nýbrž i hospodářské i sociální, krátce, že nacionalism není jen boj o jazyk a školy.“² Zaznívá zde několik důležitých charakteristik Kramářova nacionalismu – vedle již zmíněného ztotožnění s idealismem je to jeho široké pojetí, které zachycuje všechny sféry od otázek víry až po řešení hospodářských problémů. Zatímco pro Masaryka byl nacionalismus sám o sobě ulpíváním na čemsi hmotném, již existujícím, a řadil se tak v podstatě k materialistickým naukám, Kramářovi se celá věc jevila velmi odlišně. Považoval se za idealistu a právě v nacionalismu spatřoval opozici proti materiálním třídním zájmům, které vítězí ve formě socialismu. „V přívalu materialistického třídnictví myslím na národ“,³ prohlašoval na manifestaci mladé generace nakloněné národní myšlence, aby zdůraznil rozpor mezi těmito dvěma proudy. Kramář rovněž často a více než jiní zdůrazňoval pozitivní stránky nacionalismu, nacionalismus pro něj byl v první řadě láskou, vroucím citem – více než bojem s druhými či dokonce nenávisť. „V národním snažení nemůže být jen negativní osvobození od hnětu“, říká v této souvislosti Kramář. „Národní snažení je stejně idealistické i v pozitivní jeho stránce. V touze vytvořiti dobrý, vnitřně pevný a zdravý národní stát, vtěliti v život státní všechny nejkrásnější snahy národa.“⁴

Otázkou zůstává, zda Kramářův nacionalismus lze nazývat integrálním. Kramářova činnost byla totiž mnohem komplexnější než jak je tomu u většiny jeho spolupojovníků, i jeho pochopení pro jiné než národní zájmy bylo jaksi hlubší. Na druhou stranu nás sám Kramář v některých svých textech přesvědčuje o tom, že národ pro něj hraje zcela zásadní, centrální úlohu. „Pro mne být nacionalistou znamená, dát národní myšlence vše! Je snad hříchem vyzná-

¹ ANM, KK, k. 63, č. 1880, výstřížek s článkem: Dr. K. Kramář v Brně o nacionalismu. Národní listy, roč. 62, č. 340, 12. 12. 1922.

² ANM, KK, k. 63, č. 1880, výstřížek s článkem: Dr. K. Kramář v Brně o nacionalismu. Národní listy, roč. 62, č. 340, 12. 12. 1922.

³ ANM, KK, k. 62, č. 1879, výstřížek s článkem: Mladá generace manifestuje pro národní solidaritu, kulturní rozkvět národa a ideály Slovanstva. Národní politika, 19. 10. 1921.

⁴ ANM, KK, k. 63, č. 1880, výstřížek s článkem: Dr. Kramář v Sušici. Národní listy, roč. 62, č. 196, 20. 7. 1922.

Obr. 17. Karel Kramář, 1923

vat národní přesvědčení, hlásit se k tomu, projevovat lásku k národu? Kdo vyznává lásku k náboženství, tomu se slibuje odměna v nebi, ale kdo se hlásí k národní myšlence, tomu je odměnou vědomí, že se národu vede dobře...“, srovnává Kramář nacionalismus s náboženstvím a dále hovoří o tom, že nacionalismus se musí „vyznávat“. ⁵ Zkrátka Kramář a ještě více jeho obdivovatelé zřejmě opravdu jsou „tak nacionalisty, že je nacionalism pro nás zákonem celého našeho života. My nejsme nacionalisty jen pro otázky kulturní, jazykové, náš nacionalism se vztahuje na všechny náš život, a zejména všechna naše politika sociální je důsledkem a výronem našeho nacionalismu.“⁶

Je zajímavé, že na konci dvacátých let 20. století Kramáře jeho vroucí láska k národu a boj za národní zájmy vede až k sympatizování s fašistickým hnutím. Neznamená to samozřejmě, že by se stal fašistou, na to byl příliš přesvědčeným zastáncem demokratického zřízení. Nicméně vášnivost, s níž fašismus klade váhu na národní myšlenku a národní citění, jej uchvátila. „Bohužel vidíme tolik nacionální chladnosti, že to je jednou z příčin, proč jsem vítal hnutí fašistické“, vysvětluje Kramář svůj postoj a dodává, že si myslel, „že fašism bude dosti silný a uvědomělý, aby národní myšlenkou prolнул všechny české strany a tím že dosáhneme jednoty naší vnitřní fronty... To jsem viděl ve fašismu a proto jsem řekl chvála bohu, že fašismus máme.“⁷

Jak se tato Kramářova víra promítala do konkrétních

politických postojů a koncepcí po 28. říjnu 1918? Ústředním rozporem mezi masarykovským a kramářovským pojetím československého státu byla otázka jeho národního či naopak národnostního charakteru. Původní Masarykovo stanovisko se v mnoha ohledech blížilo právě národnostnímu pojetí, i když i Masaryk mnohokrát prohlásil, že se jedná o stát „Čechů a Slováků“. Právě nekonzistentní Masarykovo stanovisko snad zapříčinilo, že spor nebyl nijak dramatický a vlastně – ač by se to dalo očekávat – se nestal jedním z politicko-historicko-filozofických sporů, které hýbaly prvorepublikovou intelektuální společností. Během projednávání jazykového zákona – v roce 1920 – se ovšem tento odlišný pohled na povahu státu přece jen projevil. Masaryk tehdy zaslal Kramářovi své stanovisko, v němž odůvodňoval, proč podle něj „československý“ jazyk nemá být jazykem státním: „*Osnova ministerská dovolává se úsilí Rakouska a Uherska o kodifikaci státního jazyka*“, píše mimo jiné Masaryk a upozorňuje, že to není právě nejlepší argument, „*protože náš národ proti tomu úsilí bojoval... Demokracie položí... důraz na praktickou potřebu oficiálního jazyku a nebude zdůrazňovat jazyk „státní“ tak, jak se to dělalo v Rakousku, Uhrách, Rusku. V demokratickém státě, majícím značné národní minority, jazyky všechny jsou státními... Naše politika nemůže být nacionalistická ve smyslu toho slova, jak byla v Rakousku a Uhersku, protože teď stát a jeho správu máme v rukách svých; a nemůžeme se teď dovolávat práva pouze národního... Národnostní princip ovšem uznáváme, ale právě proto jej musíme také uznat pro jiné národy... úzce jazyková politika byla by anachronismem a neštěstím – my získáme národně (a jazykově) nejvíce politikou evropskou... My máme úkol jeden, totiž získat pro stát ostatní národnosti a zároveň získat sympatie a uznání Evropy a vzdělaného světa vůbec.*“⁸

Kramář vidí celou problematiku pochopitelně zcela jinak, ovšem na rozdíl od Masaryka je ve svém nacionálním stanovisku konzistentní. Srovnáme-li články bezprostředně poválečné, z počátku a z konce dvacátých let a z let třicátých, stále zde zaznívají tytéž teze, podobná slova: otázka jazyka je podle Kramáře především otázkou našeho sebevědomí. Pokud budeme mít dostatek důvěry v sebe samotné, pak se podle něj „*nebudeme báti říci, že je náš jazyk státní, nebudeme se utíkatí za cizí slova lidu nesrozumitelná, nebudeme mít strach, že náš stát je československý a že kdo chce mu sloužiti, musí znáti jeho jazyk.*“⁹ Ještě počátkem roku 1921 argumentuje Kramář, klade-li otázku po národním či národnostním charakteru státu, do velké míry názorem české veřejnosti: „*Především jest velká otázka, která jest na duši nás všech od samého počátku, kdy jsme se začali zabývat strojením našeho státu, otázka, řekl bych osudová pro celou naši budoucnost: jest stát náš československý, jest to stát národní, nebo stát národnostní? Zdá se, že veřejnost česká a český lid si tu otázku zodpověděl velmi jasně. Když se jednalo o otázce jazyka státního nebo oficiálního, ... veškeren lid český se postavil na stranu těch, kteří říkají, že stát*

⁵ ANM, KK, k. 63, č. 1883, výstřížek s článkem: Řeč dr. Kramáře v Roudnici na d Labem. Národní listy, roč. 65, č. 260, 22. 9. 1925.

⁶ ANM, KK, k. 63, 1886, výstřížek s článkem: Řeč poslance dr. Karla Kramáře v Brně. Národní listy, roč. 68, č. 317, 15. 11. 1928.

⁷ ANM, KK, k. 63, č. 1884, výstřížek s článkem: Dr. Kramář volá národ pod prapor ušlechtilého nacionalismu! Národní listy, roč. 66, č. 314, 16. 11. 1926.

⁸ ANM, KK, 2084, k. 80, Masarykovy poznámky k jazykovému zákonu.

⁹ ANM, KK, k. 62, č. 1878, výstřížek s článkem: Do voleb. Národní listy, roč. 60, č. 94, 4. 4. 1920.

Obr. 18. Karel Kramář, Otto Peters, 1931

*jest náš, že jsme si jej vybojovali a že nemůže býti jiný než český a československý. ... Pro žádného českého člověka, který chtěl míti svůj stát, nemohlo býti ani problémem nebo vůbec myšlenkou, má-li tento stát býti zase dvoujazyčný, jako tomu bývalo za Rakouska, anebo má-li to býti stát náš. Nám všem bylo jasno, že přece jen **my jsme si ten stát vybojovali, že jsme si jej vybudovali proti vůli Němců**, že to byly naše oběti, které stát stvořily, a že nemáme příčiny ani možnost, abychom se o stát dělili. Ten jest náš a musí býti náš...*¹⁰ Podobná slova pak zaznívají z Kramářových úst i v dalších letech – republika je státem národním, je to náš stát, nikoli stát Němců, nechceme se dělit, nechceme žádné Švýcarsko.

Obdivujeme-li Kramářova jednoduchá, jasná, rozhodná a nekompromisní stanoviska, napadne nás zřejmě otázka, zda tento politik vůbec přemýšlel o pozici těch druhých, tedy především „našich Němců“. Zdá se to možná překvapivé, ale Kramář jejich situaci vnímal, a snažil se tak ve svých projevech skloubit ideu národního státu se státem, jenž by byl alespoň pro část příslušníků jiných národností

přijatelný. Poněkud problematickou podmínkou dobrých česko-německých vztahů ovšem pro Kramáře byla schopnost Němců přijmout skutečnost, že žijí v národním státě Čechů.¹¹ Jinými slovy – až když uznáte naši převahu, budeme spolu dobře vycházet.

Obrací-li se Kramář k Čechům, mluví zpravidla „státnicky“ – podporuje sice pocit, že Češi jsou nyní páni a že musí mít velké sebevědomí, zároveň ale nabádá k odpovědnosti, která z tohoto postavení vyplývá. Podle Kramáře česká společnost stojí před zkouškou vyspělého a kulturního národa. „*Dala se nám do ruky moc, poněvadž se věří, že jí nezneužijeme*“, zdůrazňuje Kramář a dále říká, že „*jsme národem svéprávným, který může rozdávat svobodu i násilí. Musíme se ovládat a to jak v postupu vůči Němcům, tak i vůči židům. Řekl jsem hned v prvé schůzi Národního shromáždění, že Němce utiskovat nechceme. Němci však nemohou si zvyknout, že by měli žít touže svobodou jako druzí, chtějí pro sebe zvláštní výhrady, nechtějí opustit svůj starý politický program, chtějí své uzavřené území. My nemůžeme jim dát, co je nám nejdražší, jednotu a celistvost své vlasti, nemůžeme jim dáti to, proti čemu jsme bojovali, co politika česká se vedla, nyní, kdy jsme čistí vítězné dohody. Němci se přesvědčí, že je možno s námi žít rovnoprávně a demokraticky bez zvláštních nějakých opatření.*“¹²

Mluví-li ovšem Kramář o samotných Němcích, jsou jeho slova zpravidla poněkud méně smířlivá. Vcelku správně předvídá, že za daného stavu mohou být Němci republiky věrni jen do rozhodného okamžiku.¹³ Ovšem na rozdíl od jiných nacionalistů jim Kramář tento postoj nevyčítá – chápe, že jde spíše o boj než o soužití a že současná situace Němce nemůže uspokojit. Nejde mu o objektivně spravedlivé řešení, ale o řešení, které bude spravedlivé z hlediska Čechů, tedy v podstatě o české vítězství v tomto dlouholetém zápase. Právě v tom se radikálně liší například od Masaryka, ale právě díky tomu také může být konzistentní. Ambivalentní byl oproti tomu Kramářův postoj k účasti Němců ve vládě; pohyboval se od radikálního odporu k takové možnosti¹⁴ až po účast vlastní strany na „panské“ koalici s Němci na konci 20. let. Tehdy si Kramář už jen kladl svoji starou podmínku – totiž aby Němci bezpodmínečně přijali český národní stát.

Hovořil-li Karel Kramář pozitivně a procítěně o našich menšinách, zpravidla neměl na mysli národnostní menšiny v ČSR, ale naopak české menšiny v oblastech obývaných převážně Němci nebo Poláky. Tyto menšiny, jejich školy, jazyk, jednoty a matice, to vše hrálo v Kramářově přemýšlení o českém národě a o boji za jeho posílení nesmírně

¹⁰ ANM, k. 62, č. 1879, výstřížek s článkem: Řeč poslance Dr. Kramáře na schůzi Národní demokracie v Pisku. Národní listy, roč. 61, č. 182, 13. 7. 1921.

¹¹ Z řeči dra. Kramáře v Obecním domě v Praze: „... *Vím, co chci a vím, že žádný z nás ani o píď neustoupí od zásady, že československý stát, který jsme si s takovými obětmi a strádáním vydobyli, byl český, slovenský, byl národní stát! Ale zrovna tak chceme, aby všechny ostatní národnosti zde žily svobodně, pokud nechtějí porušovat národní ráz našeho státu. Nechceme odnárodniti ani jednoho Němce.*“ Viz: ANM, KK, k. 62, č. 1878, výstřížek s článkem: Oslavy šedesátin dra. Karla Kramáře. Národní listy, roč. 60, 23. 12. 1920.

¹² ANM, KK, k. 62, č. 1876, výstřížek s článkem: Projev na Žofině. Národní listy, 12. 12. 1918.

¹³ „... *Ale mimo to je vůbec dobrosrdečnou naivností mysliti, že Němci zapomenou a smíří se s porážkou ... budou věrni republice jen až do – rozhodného okamžiku. Budou vždycky čekati a doufati, že přijde pro německví den revanche. Bylo by také nespravedlivo jim to vytýkati. Záznaky se nedějí ...*“ Viz: ANM, KK, k. 62, č. 1878, výstřížek s článkem: Český národ a Slovanstvo. Národní listy, roč. 60, č. 1, 1. 1. 1920.

¹⁴ Např.: „... *V poslední době se mluvilo o tom, že by se Němci mohli zúčastnit vlády. Po těch zkušenostech v Rakousku je to něco, čemu naprosto nerozumím, co přímo nepochopuji. Copak je vláda kurníkem, do kterého může vletět kdo chce? Vždyť vláda je to nejvyšší, co máme, to je ochránitelka vši naší síly, strážkyně naší budoucnosti... Jak si to kdo představuje? Je možné, aby Němci seděli v ministerské radě a aby se dověděli o všech důležitých zájmech státních... ?*“ Viz: ANM, KK, k. 63, č. 1880, výstřížek s článkem: Řeč poslance dra. K. Kramáře o chebském „Volkstagu“. Národní listy, roč. 62, č. 193, 17. 7. 1922.

důležitou roli. Ostatně, vedle osobní zainteresovanosti Karla Kramáře se dá hovořit o dosti intimním vztahu mezi českými menšinami a celou Národní demokracií. Jak píše Jana Čechurová, tento politický svazek se dá s trochou nadsázky charakterizovat asi tak, že „*národní demokracie potřebovala tyto menšiny a menšiny zase potřebovaly stranu, která se nebála slova nacionalismus*“.¹⁵ Trochu problematicky mohl v ekonomicky liberálně orientovaných národnědemokratických kruzích působit sociální radikalismus českých hraničářských organizací. „*Radikalismus nacionální se zde klouobil s radikalismem sociálním, naplňování nacionalizačních požadavků mělo být cestou téměř socialistickou*“.¹⁶ To samozřejmě mělo svoji logiku: v pohraničí byla většina vlastníků německé národnosti a jediný český subjekt, který mohl i v ekonomické oblasti prosazovat nacionalizaci, byl československý stát.

Kramářův vztah k českým menšinám se opírá – vedle citového pouta – především o tři argumenty, které dokazují důležitost těchto menšin pro celý český národ. V první řadě jsou podle Kramáře právě tyto menšiny hlavním argumentem pro princip celistvosti království českého. S tím souvisí i druhý bod, totiž fakt, že Kramář území obývané převážně Němci nazývá – z historického hlediska mylně – územím „*zněmčeným*“. Třetím předpokladem je Kramářovo mnohokrát opakované tvrzení, že k českým menšinám patří především dělníci a řemeslníci, kteří proti sobě mají německé továrníky, případně „*ty nejsurovější kapitalisty, jaké svět kdy viděl*“.¹⁷

Z těchto premis pochopitelně vyplýval i Kramářův názor na to, jak by se s hraničáři mělo zacházet a jeho hojná kritika laxnosti v přístupu ostatních politiků a politických stran k tomuto problému. V první řadě byla tato otázka důležitá při úvahách o samotné podobě republiky. Kramář jak známo dokonce uvažoval o odstoupení některých částí pohraničí, a to z toho důvodu, že by se tak snížil počet Němců v budoucím státě Čechů a Slováků. „... *Páni z německé strany mně to nebudou mít za zlé, řeknu-li, že kdybych byl mohl se zbavit Němců, že bych to byl udělal velmi rád*“, říká Kramář v poslanecké sněmovně roku 1921. „*Nebylo žádnou radostí mysliti na to, že budeme mít ve svém státě 3 miliony Němců. To je jeden z nejtěžších problémů, jaký si můžeme představit... K lásce se nebudeme navzájem nutiti, to by byla docela zbytečná věc. Víte, že já nejméně touto nemocí stůňu... V tom, abychom zde Němce měli, nebyl z naší strany imperialismus, ani v nejmenším*“.¹⁸ Důvodem, proč sám tyto myšlenky zamítl, nakonec byl podle jeho vlastních slov onen mravní imperativ, „že

Obr. 19. Karel Kramář hovoří do rozhlasu

nemůžeme přece vydati na pospas statisíce našich lidí, kteří jsou v německých krajích. To je věc, která jest naprosto nemyslitelná...“.¹⁹ S odstupem devíti let se Kramář zamýšlel nad postavením „našich menšin“ v jazykovém zákonodárství a při té příležitosti se – opět s odkazem na sociální poměry – snaží argumentovat, proč je spravedlivé, když mají německé menšiny (zvláště, je-li Němců na daném území méně než 20%) horší podmínky než stejně velké české menšiny (hovořící tím pádem „státním“ jazykem): „*České menšiny byly složeny hlavně z dělníků a řemeslníků a my byli povinni, starati se všemi silami o to, i kdybychom nestáli na stanovisku zákonného práva v celé zemi, aby nestávaly se bezbrannými proti škodám, vzniklým z neznanosti němčiny. Jinak je to s menšinami německými. Ty patří skoro bezvýjimečně k vrstvám sociálně silnějším a dovedou si vždy najíti zástupce znalého jazyka státního...*“ Ke školské problematice Kramář ve stejném článku píše: „...*Němci nesmějí považovati za nespravedlnost, stará-li se stát o naše školy menšinové. Zde musejí nésti důsledek toho, že*

¹⁵ ČECHUROVÁ 1999, s. 143.

¹⁶ ČECHUROVÁ 1999, s. 147.

¹⁷ Snad nekomplexněji vložil Kramář svůj pohled na české menšiny při odhalení pomníku zesnulého J. Metelky v Turnově: „*V té chvíli [kolem r. 1880, pozna. MS] jsme cítili ohromnou povinnost, v té chvíli jsme viděli, čím nám naše menšiny jsou, že to není jen několik roztroušených příslušníků našeho národa, které zachovati by bylo velmi pěkným, ... ale že ty naše menšiny jsou něčím docela jiným, že jsou výrazem celistvosti a jednoty království českého ... to nebyla jen otázka vnitřní úřední řeči, o kterou jsme s Němci bojovali, ... hlavně se všechno točilo o jazyková práva ve zněmčených krajích. To pro nás bylo tím nejsilnějším a nejdůležitějším a to ... pro ten ohromný princip celistvosti království českého ... V tomto způsobu, s jakou houževnatostí jsme tento princip hájili, byl náš radikalismus ... Jazyková otázka není pro nás jen otázkou písmene jazyka. Jazyková otázka naše je psychologická, je mravní. Pro nás s našeho demokratického stanoviska a s našeho stanoviska sociálního bylo naší povinností, abychom menšinám, protože to byli jenom řemeslníci a dělníci a měli proti sobě ty nejsurovější kapitalisty, jaké svět kdy viděl, snáli cejch té inferiority, kterou jim Němci chtěli vlačiti ...*“ Viz: ANM, KK, k. 63, č. 1880, výstřížek s článkem: Řeč posl. dra. K. Kramáře v Turnově. Národní listy, roč. 62, č. 250, 12. 9. 1922.

¹⁸ V debatě o zahraniční politice. Viz: ANM, KK, k. 62, č. 1879, výstřížek s článkem: Poslanec dr. K. Kramář o naší slovanské politice. Národní listy, roč. 61, č. 28, 20. 1. 1921.

¹⁹ ANM, KK, k. 62, č. 1879, výstřížek s článkem: Poslanec dr. K. Kramář o naší slovanské politice. Národní listy, roč. 61, č. 28, 20. 1. 1921.

*nám dlouho těžce krívdili a příliš zneužívali převahy nad naším dělnictvem a živnostnictvem jejich odnárodňováním. My bychom se těžce prohřešili..., kdybychom neudělali všechno, abychom chránili každé české dítě před odnárodňováním.*²⁰

Kramář byl s politikou československého státu vůči českým menšinám velmi nespokojený. Přiznával sice, že v některých českých školách bylo před válkou kolem 90 dětí, zatímco ve dvacátých letech je jich třeba 1400, ani to však pro něj nebyl důkaz dostatečné podpory těchto lidí a organizací ze strany státu. Na německou kritiku takových jevů pak reagoval velmi příkře a odmítavě.²¹ V rámci kritiky československého postupu vůči hraničářům zaznívají pak často zřejmě velmi upřímně míněná slova úcty k těmto lidem: „*Ta politika věčného strachu, co tomu Němci řeknou, ta politika vede k tomu, že jsme zklamali naše menšiny, až je z toho českému člověku nevolno. Po našem osvobození měli jsme mít v první řadě povinnost myslit na ty hrdiny našeho národního boje v českých menšinách. Býti v Praze národovcem není žádným hrdinstvím, ale při pronásledování na životě i na jmění zachovat příslušnost k národu, k tomu je zapotřebí hrdinství. Osvobozený stát měl udělati vše, aby menšiny cítily, že jsou členy národa osvobozeného. To se dosud nestalo...*“²²

Na základě tohoto angažovaného postoje se pochopitelně formoval i velmi pozitivní vztah hraničářů k předsedovi první československé vlády. V jeho pozůstalosti nalezneme nesčetné dopisy, prosby a gratulace od lidí ze „zněmčených krajů“. Ty zpravidla nesou pečeť velmi emocionálního citového vydírání – jedné ze základních hraničářských zbraní. Z Bohumína tak Kramářovi opakovaně píšou tyto prosebné řádky: „*170 chudých, malých hraničářů z české menšinové školy v Bohumíně – městě na československopolských hranicích – prosí Vás snažně o nějaký dar na vánoční nadílku. V tom nejseverovýchodnějším cípu naší vlasti žalujem, jak nám tu často smutno a dusno. 8 malých kamarádů nám letos koupila a uloupila německá škola, Kulturverband staví nádhernou německou školku... na chytání našich dětí... Hledáme „česká srdce“, která porozumí. Cizácké fabriky rdousí nás svým kapitálem. Vzpomeňte věrných a malých hraničářů!*“²³ Jiné působivé psaní obdržel Kramář z kraje svého domova, z Pojizeří: „*Ve zdejší škole jednotřídní je 50 dětí, vesměs to rodičů chudých, jimž kozička a několik bramborů těžce na zdejších horách vypěstěných, poskytují jediné obživu. Děti ty mají více než půl hodiny do školy, musí se brouzdati ve sněhových vánicích a při tom jak jsou oblečeny! Mnohdy nemají ani punčošek, kartounový šátek na hlavičce – zkréhlé a umrzlé, s ručičkami červenýma přijdou do školy. Jak rádi bychom jim pomohli! Chceme uspořádat vánoční nadílku a prosíme u všech, kteří pomoci mohou: Jistě najde se i u Vás něco, co by dovedlo zahrátí, přikrýtí nahotu těch ubohých tělíček a vzbuditi radostný paprsek*

v očích těch našich malých horáčků! Nedopustíte, abychom se zklamali!“²⁴ Karel Kramář tyto žádosti a prosby malých horáčků v podstatě nikdy neodmítal; zpravidla posílal přinejmenším 50 Kč, mnohdy i více.

Přes svoji bezvýhradnou podporu českým menšinám a přes vyhraněně nacionální postoje Kramář rozhodně – přinejmenším v pozdějších letech – neodmítal tak docela spolupráci, která by překračovala nacionální hranice. Z jeho slov pronesených na adresu takové spolupráce promlouvá zkušenost s třemi lety společné česko-německé vlády, ale snad také obecné Kramářovo přesvědčení o správné a čestné politice: „*Je to naprostá loyality, pravdivost, slibování jen toho, co mohu splnit a bezpodmínečně dodržení daného slova, odvaha říci jasně a určitě, co nemohu, neponechávání německých kolegů v pochybnosti o mezích ústupků, které člověk věrně a neústupně oddaný ideji národního státu za žádnou cenu a pod žádnou podmínkou překročit nemůže a nesmí, ale také ochota odstraňovati všechny opravdové křivdy a vyvarovati se každého zbytečného dráždění pochopitelné německé citlivosti.*“²⁵

Resümee

Matěj Spurný

Denkt an die kleinen Grenzbewohner!

Das Volk, die Deutschen und die tschechische Minderheit in den Gedanken und der Politik von Karel Kramář

Der Vorsitzende der ersten tschechoslowakischen Regierung und der Partei der Nationaldemokraten, Karel Kramář, gehörte zu den stark national orientierten Politikern der ersten Tschechoslowakischen Republik. Nationalismus war für ihn jedoch weitaus mehr ein ethisches Gebot, ein idealistischer Gegenpol zum gegenwärtigen Materialismus, als eine pragmatisch durchdachte politische Waffe. In der Opposition zu Masaryk vertrat er die Ansicht, dass die Tschechen sich den Staat gegen den Willen der Deutschen erkämpft haben und dass es sich somit um einen Volksstaat und nicht um einen Nationalitätenstaat handelt. Als beharrlicher Kämpfer für das Recht des Volkes begrüßte er zwar Ende der zwanziger Jahre die Entstehung des tschechischen Faschismus, hat sich jedoch niemals mit dem Faschismus identifiziert.

Karel Kramář gehörte im Einklang mit seiner lebenslänglichen Überzeugung zu den hartnäckigsten und bedeutendsten Kämpfern für die Verbesserung der sozialen und politischen Bedingungen des Aufschwungs der tschechischen Minderheit im überwiegend deutschen Grenzgebiet. Er kritisierte die unwürdige Stellung der tschechischen Minderheit nicht nur vor 1918, sondern gehörte auch zu den großen Kritikern der unzulänglichen

²⁰ KRAMÁŘ 1929.

²¹ „*A tu se Němci odvažují mluvit o našem násilí? Ti Němci, kteří neznají žádného svědomí, kteří kupovali duše a hnali děti do přejeváren, aby tam ztrácely úctu k mateřskému jazyku, ti si stěžují na násilí! ...*“ . Viz: ANM, KK, k. 63, č. 1880, výstřížek s článkem: Posl. dr. Kramář na Opavsku, Valašsku a Ostravsku. Národní listy, roč. 62, č. 166, 20. 6. 1922.

²² ANM, KK, k. 63, č. 1880, výstřížek s článkem: Dr. K. Kramář v Olomouci. Národní listy, roč. 62, č. 292, 24. 10. 1922.

²³ ANM, KK, k. 51, č. 1719, dopis české školy v Bohumíně, podepsaný žákem IV. třídy Alfonsem Neugebauerem, 20. 11. 1926.

²⁴ ANM, KK, k. 51, č. 1719, dopis Národní jednoty severočeské, odbor Jestřebí-Poniklá n. Jizerou, 21. 12. 1923.

²⁵ KRAMÁŘ 1929.

Unterstützung ihrer Bemühungen und Forderungen seitens des tschechoslowakischen Staates in den zwanziger und dreißiger Jahren. Kramářs Liebe zu den „tschechischen Grenzbewohnern“ wurde erwidert; die Beziehung dieser

Menschen zu Kramář war mehr als herzlich, wovon unter anderem auch Hunderte von Dankeschreiben und Gratulationen in seinem Nachlass zeugen.

Übersetzt von Marianne Horáková